

Рецензія

офіційного рецензента, доктора педагогічних наук,

старшого наукового співробітника,

завідувача відділу початкової освіти імені О. Я. Савченко

Інституту педагогіки НАПН України

Оксани Володимирівни Онопрієнко

на дисертацію Інни Леонідівни Ліпчевської

«Розвиток умінь візуалізації навчальної інформації

вчителів початкової школи»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю

011 Освітні, педагогічні науки галузі знань 01 Освіта/Педагогіка

Актуальність теми дослідження. Актуальність теми поданої на рецензування дисертації «Розвиток умінь візуалізації навчальної інформації вчителів початкової школи» не викликає сумнівів у контексті реформування вітчизняної системи початкової освіти. Зокрема це підтверджується вимогами до навчальних здобутків учнів, визначеними в Державному стандарті початкової освіти (2018 р.) і вимогами до професійно-педагогічної компетентності вчителя початкової школи, відображеними в Професійному стандарті за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)» (2020 р.), Стандарті вищої освіти за спеціальністю 013 «Початкова освіта» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти (2021 р.).

Згідно з перерахованими документами уміння учнів з опрацювання візуального контенту та візуалізації інформації є обов'язковими результатами в математичній, мовно-літературній, природничій та інших освітніх галузях. Необхідною умовою досягнення цих результатів є відповідний рівень розвитку в учителя початкової школи вмінь візуалізації навчальної інформації. Також ці вміння належать до його методичної, психолого-

педагогічної й інформаційно-цифрової компетентностей, які є вагомими чинниками успішності освітнього процесу в початковій школі.

Окремо зазначимо, що актуальність використання форм, методів, прийомів і засобів візуалізації навчальної інформації як складових освітнього процесу в початковій школі визначається їхнім дидактичним потенціалом, а також можливістю їх використання задля створення емоційно-комфортного середовища навчання та позитивного емоційного фону на уроках заочної/змішаної/дистанційної форми організації освітнього процесу. Останнє набуває першочергової значущості в контексті функціонування вітчизняної системи освіти в умовах воєнного стану в країні.

Отже, обрана тема наукового дослідження Інни Леонідівни Ліпчевської **«Розвиток умінь візуалізації навчальної інформації вчителів початкової школи»** є актуальною та відповідає сучасним трендам розвитку початкової освіти.

Наукова новизна одержаних результатів.

Наукову значущість дисертації становить теоретично обґрунтована й експериментально перевірена авторська дидактична модель дидактичної системи розвитку вмінь візуалізації навчальної інформації вчителів початкової школи, яка базується на забезпеченні сукупності організаційно-дидактичних умов, містить методологічно-цільовий, змістово-процесуальний і діагностувально-результативний конструкти, спрямована на досягнення позитивної динаміки рівнів сформованості вмінь візуалізації навчальної інформації вчителів початкової школи, забезпечена критеріями визначення її ефективності.

Також дисертанткою було вперше уточнено зміст досліджуваних умінь як здатність учителя початкової школи свідомо використовувати базові знання й досвід застосування форм, методів, прийомів і засобів візуалізації задля наочного представлення навчальної інформації у професійній педагогічній діяльності. У структурі цих умінь виділено чотири компоненти:

мотиваційно-цільовий, когнітивно-конструктивний, діяльнісно-проектний і рефлексійно-регуляційний.

Ступінь обґрунтованості використаних методів, отриманих результатів і положень дисертації.

Вимоги щодо наведення в оглядовій частині дисертації здобувачки ступеня доктора філософії інформації про отримані нею результати вважаємо достовірними. Якість підготовки дисертації відповідає чинним кваліфікаційним вимогам. Об'єкт, предмет, мета, завдання і гіпотеза дослідження сформульовані коректно. Мета дослідження полягає в розробленні, теоретичному обґрунтуванні й експериментальній перевірці дієвості моделі дидактичної системи розвитку вмінь візуалізації навчальної інформації вчителів початкової школи. Вона досягається шляхом реалізації наступних завдань: (1) на основі вивчення наукових джерел й узагальнення емпіричного досвіду здійснити психолого-педагогічний аналіз стану розроблення проблеми розвитку вмінь візуалізації навчальної інформації вчителів; (2) уточнити зміст і структуру поняття «уміння візуалізації навчальної інформації вчителів початкової школи»; (3) визначити сукупність організаційно-дидактичних умов як фундаційну основу розроблення моделі дидактичної системи розвитку вмінь візуалізації навчальної інформації вчителів початкової школи (4) розробити й теоретично обґрунтувати модель дидактичної системи розвитку вмінь візуалізації навчальної інформації вчителів початкової школи; (5) експериментальним шляхом перевірити дієвість авторської моделі дидактичної системи в процесі професійно-педагогічного розвитку вчителів початкової школи.

Наукові публікації сповна відображають одержані результати дослідження, їх кількість є належною для робіт вказаного рівня. Експериментальне впровадження наукових і практичних результатів підтверджене довідками з установ, де здійснюється підготовка педагогічних кадрів.

Значення одержаних результатів для науки і практики й рекомендації щодо їх можливого використання.

Практична цінність роботи полягає в розробленні навчально-методичного забезпечення розвитку вмінь візуалізації навчальної інформації вчителів початкової школи, посиленому методичними рекомендаціями для вчителів початкової школи щодо впровадження візуалізації в освітній процес початкової школи; для викладачів і студентів педагогічних спеціальностей щодо діагностування розвитку вмінь візуалізації навчальної інформації вчителів початкової школи, факультативним курсом та ін. Розроблені дидактичні та методичні матеріали, а також теоретичні матеріали дисертації можуть бути використані під час підготовки вчителів початкової школи в педагогічних закладах вищої освіти, у системі післядипломної освіти вчителів початкової школи.

Оцінка змісту та завершеності дисертації.

У дисертаційній праці І. Л. Ліпчевської науково обґрунтовано та різнобічно розкрито питання трансформаційних процесів у компетентісно орієнтованій освіті; візуалізації навчальної інформації як складника сучасної початкової освіти та як компонента діяльності вчителя початкової школи; сутності та структури вмінь вчителів початкової школи візуалізовувати навчальну інформацію. Теоретичний дискурс закономірно розгорнуто в дидактико-методичній площині дослідження, яка акумулює важливі для сучасної практики питання й трансформується в конкретні рішення. Теоретико-методичні аргументи пошукувачки дістали підтвердження їхньої ефективності в ході дослідно-експериментальної апробації в початковій школі та закладах вищої освіти.

У розділі 1 «Теоретичні основи розвитку вмінь візуалізації навчальної інформації вчителів початкової школи» висвітлено питання розвитку вмінь візуалізації як психолого-педагогічної проблеми компетентісної освіти; ролі візуалізації навчальної інформації в професійно-педагогічній діяльності

вчителя початкової школи; змісту і структури вмінь візуалізації навчальної інформації вчителів початкової школи. Уміння візуалізації навчальної інформації вчителів початкової школи визначено як «здатність педагога свідомо використовувати базові знання й досвід застосування форм, методів, прийомів і засобів візуалізації задля наочного представлення навчальної інформації в професійній педагогічній діяльності». У їхній структурі виділено мотиваційно-цільовий, когнітивно-конструктивний, діяльнісно-проектний, рефлексійно-регуляційний компоненти.

Розділ 2 «Обґрунтування моделі дидактичної системи розвитку вмінь візуалізації навчальної інформації вчителів початкової школи» присвячено питанням визначення сукупності організаційно-дидактичних умов як фундаційної основи розроблення авторської моделі; моделювання дидактичної системи; дидактико-методичного забезпечення розвитку вмінь візуалізації навчальної інформації вчителів початкової школи. Сукупність організаційно-дидактичних умов розвитку досліджуваних умінь передбачає (1) оновлення змісту професійно-педагогічної підготовки вчителя початкової школи в контексті включення знань про візуалізацію навчальної інформації як важливої складової вдосконалення початкової освіти; (2) наскрізне використання форм, методів, прийомів і засобів візуалізації в навчально-пізнавальній і професійно-орієнтованій діяльності (майбутніх) учителів початкової школи в межах опанування дисциплін психолого-педагогічного циклу та під час педагогічної практики; (3) створення в освітньому середовищі закладів освіти (закладів загальної середньої освіти та закладів вищої освіти педагогічного профілю) психолого-дидактичних осередків з питань візуалізації навчальної інформації. Модель дидактичної системи розвитку вмінь візуалізації навчальної інформації вчителів початкової школи подано в єдності методологічно-цільового, змістово-процесуального та діагностувально-результативного конструктів, де представлено методологічні засади розвитку вмінь візуалізації вчителів початкової школи,

відображено мотиваційно-цільовий, когнітивно-процесуальний та рефлексійно-регуляційний етапи цього процесу.

У розділі 3 «Експериментальна перевірка авторської моделі дидактичної системи» представлено критерійно-діагностувальний інструментарій для визначення рівня розвитку вмінь візуалізації навчальної інформації вчителів початкової школи; висвітлено зміст дослідно-експериментальної роботи, аналіз та узагальнення результатів педагогічного експерименту.

Анотація та вступ дисертації відповідають чинним вимогам до робіт на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки галузі знань 01 Освіта/Педагогіка. У них відображено найсуттєвіші наукові результати дослідження. Інформація, наведена в анотаціях (українською та англійською мовами) і вступі відповідає змісту дисертаційної праці.

Висновки до розділів відображають основні результати дослідження. Загальні висновки, які відповідають меті й поставленим завданням, узагальнюють зміст дисертаційної праці Інни Леонідівни Ліпчевської.

Безумовною достоїнстю роботи вважаємо те, що порушені дидактичні й методичні проблеми розкриваються в сьогоденному контексті освітньої практики. Відзначимо вдало розмежовані й достатньою мірою обґрунтовані поняття наочності й візуалізації, доцільно й переконливо вказано на їхній принципово відмінний педагогічний вплив на процес створення мислеобразу об'єкта в свідомості здобувача освіти, загалом – на перебіг і результат навчальної діяльності. Взаємозв'язок і розбіжності в цих поняттях презентабельно унаочнено на рисунку 1.1 та ін., що природно підкреслює володіння пошукувачкою предметом розгляду. Цілісно й різнобічно узагальнено методи візуалізації, у тому числі й використовувані в Новій українській школі, що робить дисертаційну працю начасною та практико-орієнтованою.

Здійснений аналіз типових освітніх програм, результатів міжнародних і вітчизняних моніторингових досліджень у контексті спрямування освітнього процесу на забезпечення ідеї візуалізації засвідчує обізнаність дисертантки щодо сучасного контексту початкової освіти, а розкритий ракурс візуалізації навчальної інформації як складника діяльності вчителя початкової школи – про розуміння сутності структури професійно-педагогічної компетентності вчителя початкової школи та шляхів її реалізації в освітньому процесі закладу загальної середньої освіти.

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації в опублікованих працях. За результатами дослідження авторкою опубліковано 29 наукових і науково-методичних праць (із них – 24 одноосібні): 5 статей у фахових виданнях України, 21 – тези доповідей у збірниках матеріалів наукових і науково-практичних конференцій різного рівня (міжнародних і всеукраїнських), 2 методичних посібники, 1 робоча програма навчальної дисципліни за вибором для здобувачів другого (магістерського) освітнього рівня за спеціальністю 013 «Початкова освіта». Зазначимо, що основні результати дослідження було оприлюднено під час виступів на науково-практичних конференціях міжнародного та всеукраїнського рівнів, зокрема, «Проблеми сучасного підручника» (Київ, 2020, 2021 та 2022), «Світ дидактики: дидактика в сучасному світі» (2021, 2022, 2023), «Integration of scientific and modern ideas into practice» (Stockholm, 2022).

Відсутність (наявність) порушень академічної доброчесності. Під час аналізу тексту дисертаційної праці не було виявлено порушень академічної доброчесності. Використання текстових запозичень без відповідних покликань на джерело інформації відсутні. Покликання й список використаних джерел дисертації (до якого увійшли праці українських і

зарубіжних учених, нормативно-правові документи, довідникова література) оформлено належним чином.

У роботі дотримано етичні принципи і правила, визначені в Законі України «Про освіту».

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту й оформлення дисертаційної праці. Загалом надаючи позитивну оцінку дисертаційній праці Інни Леонідівни Ліпчевської, зацентруємо увагу на низці дискусійних положень, а також висловимо окремі побажання:

1. Дослідження виграло б від того, якби у вступній частині та підрозділі 1.1 «Розвиток умінь візуалізації як психолого-педагогічна проблема компетентнісної освіти» не лише були перелічені численні автори, праці яких взято до уваги під час роботи над дисертацією, а й були конкретизовані напрями висвітлення проблеми в їхніх напрацюваннях та зроблені особисті узагальнення пошукувачки. Це дало б змогу засвідчити глибоке розуміння різних аспектів проблеми пошуку та місце виконаного дослідження в науковому просторі.

2. Доцільно було б доповнити перелік завдань пунктом, що передбачає розроблення методичних рекомендацій, які справді підготовлені. Це збагатило б дослідження й додатково вказало на його вагому практичну складову.

3. Для вдосконалення роботи варто було б завершувати кожний підрозділ узагальнювальними твердженнями або короткими власними проміжними висновками. Це додало б більш виваженого наукового стилю в оформленні тексту дисертації.

Водночас наголошуємо, що ці зауваження й побажання мають суто рекомендаційний характер і не зменшують теоретичної й практичної значущості проведеного дисертанткою наукового пошуку в царині дидактики. Загалом констатуємо, що в проведеному дослідженні визначеної мети досягнуто, поставлені завдання виконано.

Загальний висновок. Дисертація Інни Леонідівни Ліпчевської «Розвиток умінь візуалізації навчальної інформації вчителів початкової школи» є самостійним, завершеним науковим дослідженням. За актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю одержаних результатів рецензована праця відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 р. (зі змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів № 502 від 19.05.2023 р.) та наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України № 759 від 31.05.2019 р.). Інна Леонідівна Ліпчевська заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки галузі знань 01 Освіта/Педагогіка.

Рецензент

доктор педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
завідувач відділу початкової освіти
імені О. Я. Савченко

Інституту педагогіки НАПН України

Оксана ОНОПРІЄНКО

Підпис Оксани ОНОПРІЄНКО засвідчую

О. Онопрієнко
ОСНОВНИЙ ПІДПИС
СТВЕРДЖУЮ

Ідентифікаційний код 02141221
Інститут педагогіки НАПН України

Вона (Вакулєнко)